

Ministerie van Defensie

De veteranen- nota 2017-2018

Voorwoord

Voor u ligt de Veteranennota 2017-2018. Zoals u kunt zien hebben we dit jaar gekozen voor een andere opzet dan voorgaande jaren. Deze Veteranennota biedt een beknopte, visuele weergave van de behaalde resultaten en werkzaamheden in 2017 op het gebied van het veteranenbeleid. Een paar resultaten wil ik er hier alvast uitlichten.

Het jaar 2017 heeft grotendeels in het teken gestaan van de uitvoering van de aanbevelingen van de evaluatie van het veteranenbeleid die is uitgevoerd in 2016. Zo is onder andere gewerkt aan een duurzame financiering van het veteranenbeleid, de verbetering van de keten van het veteranenloket, de nazorgvragenlijst en de informatievoorziening aan het thuisfront. Ook is dit jaar een onafhankelijk onderzoek gestart om inzicht te krijgen in de problemen die Dutchbat III- veteranen ervaren; een belangrijk onderzoek dat moet bijdragen aan oplossingen om deze problemen te verminderen. Een mooi resultaat dat ik hier ook wil benoemen is de oprichting van het Nationaal Fonds Ereschuld voor militairen met een handicap, trauma of andere aandoening door uitzending naar een missiegebied.

Ik blik ook alvast vooruit. Dit jaar zal in het teken staan van het inrichten van een nieuwe governance, het ontwikkelen van preventieve medische programma's en het vaststellen van de reikwijdte van het veteranenbeleid. Ook beginnen we dit jaar aan een onderzoek naar het welzijn van ISAF-veteranen. Dit is van groot belang om vast te kunnen stellen hoe het met deze groep veteranen gaat en waar deze groep behoefte aan heeft. Met trots vermeld ik hier ook dat Nederland in 2020 de Invictus Games zal organiseren. Het is geweldig dat dit indrukwekkende evenement in Nederland wordt gehouden; het is een eerbetoon aan al die militairen die zich wereldwijd inzetten voor een betere wereld.

Tot slot wil ik mijn waardering uitspreken voor alle veteranen die, vaak onder moeilijke omstandigheden, waar ook ter wereld zijn ingezet. De afgelopen maanden heb ik verschillende bijeenkomsten bijgewoond waar ik veteranen heb ontmoet en met hen heb gesproken. Veteranen gaan mij aan het hart. Het gaat om een grote groep mannen en vrouwen die zich hebben ingezet voor de waarden waar wij voor staan. Door te luisteren naar hun verhalen wordt het steeds weer duidelijk dat vrijheid niet vanzelfsprekend is. Ik zal me de komende jaren met veel enthousiasme inzetten om ervoor te zorgen dat veteranen de erkenning en waardering krijgen die zij verdienen. Voor hen die zorg of steun nodig hebben, zet Defensie zich, samen met vele andere organisaties, elke dag in om ervoor te zorgen dat zij de hulp krijgen die ze nodig hebben.

DE MINISTER VAN DEFENSIE

Drs. A. Th. B. Bijleveld-Schouten

Inhoudsopgave

De doelstellingen van het veteranenbeleid	6
Waar we ons op hebben gericht	6
Wat we gaan doen	6
Erkenning en waardering	7
Stichting Het Veteraneninstituut	7
Het Veteranenloket	7
Het Nationaal Comité Veteranendag en de Stichting Nederlandse Veteranendag	8
Vereniging Veteranenplatform	9
Decoratiebeleid	9
Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers	10
Invictus Games	10
Beeldvorming	12
Beeldvorming	13
Bijzondere Zorgplicht	17
Nazorgvragenlijst	17
Terugkeergesprekken met militairen en partners na een missie	18
Maatschappelijke participatie van de gewonde veteraan	18
PTSS-protocol	18
Onderzoek behoeften thuisfront / thuisfrontcheck	18
Dienstencentrum Re-integratie	19
Het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen	20
Nuldelijnsondersteuning	20
Eerstelijnszorg	21
Materiële zorg	21
Financiën	22
Toenemende uitgaven veteranenbeleid	22
Duurzame financiering LZV	22
Uitgaven 2017	23
Duurzame financiering van de Veteranen Intensieve Behandel Unit	24
Evaluatie subsidies	24
De duurzame financiering in algemene zin	24
Nationaal Fonds Ereschuld	24
Wat we gaan doen	25
Dutchbat III-veteranen	25
Reikwijdte	25
Governance	25
Ontwikkelen preventieve medische programma's	26
Bestendigen nuldelijnsondersteuning	26
ISAF-veteranen	27
Toezicht en advies	28
De Inspecteur Generaal der Krijgsmacht in zijn rol als Inspecteur der veteranen	28
De Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek	28
De Nationale Ombudsman in zijn rol als Veteranenombudsman	28
Onderzoek	30
Voortgang aanbevelingen evaluatie veteranenbeleid 2016	33

De doelstellingen van het veteranenbeleid

Het bevorderen van de erkenning van de verdiensten van veteranen en van de mogelijke gevolgen van de inzet als militair

Het bevorderen van de waardering die veteranen op grond van hun verdiensten toekomt

Het waarborgen van de bijzondere zorg die veteranen en hun relaties in verband met de inzet als militair nodig hebben

Waar we ons op hebben gericht

- Duurzame financiering LZV
- Procesverbeteringen in de keten van het Veteranenloket
- Toekomstbestendig maken van de Veteranen Intensieve Behandelunit
- Convenant en kwaliteitskader LZV
- Evaluaties van de subsidies
- Ontwerpen contouren van de governance
- Verbeteren nazorg(vragenlijst)
- Verdiepend onderzoek thuisfront n.a.v. beleidsevaluatie
- Oprichting Nationaal Fonds Ereschuld

Wat we gaan doen

Onafhankelijk onderzoek Dutchbat III

Vaststellen reikwijdte van het beleid

Afronden van het ontwerp van de governance en aanvang implementatie

Ontwikkelen preventieve medische programma's

Bestendigen nuldelijns-ondersteuning

Informatievoorziening aan en onderzoek naar het welzijn van ISAF veteranen

111.700 Veteranen

Beeldvorming over veteranen

Toenemende kosten

Uitvoering bij **5**
subsidieontvangers,
12 LZV-partners
en ABP

Totale uitgaven
veteranenbeleid
147
miljoen

61
bij VP aangesloten
organisaties

Erkenning en waardering

Veteranen hebben Nederland gediend onder oorlogsomstandigheden of tijdens (vredes)missies. Zij verdienen voor hun prestaties erkenning en waardering van de overheid en van de samenleving. Met het veteranenbeleid wil Defensie de maatschappelijke bekendheid met oorlogs- en uitzendervaringen vergroten, de maatschappelijke waardering voor de prestaties van veteranen stimuleren en de beleving hiervan door de veteranen zelf versterken. Hieronder volgt thematisch of per uitvoerende organisatie van het veteranenbeleid een overzicht van werkzaamheden en activiteiten in 2017.

Stichting Het Veteraneninstituut

De Stichting Het Veteraneninstituut (Vi) richt zich primair op de directe dienstverlening aan veteranen en hun thuisfront en versterkt daarmee de erkenning van en de waardering voor veteranen. Het Vi vervult met het Veteranenloket tevens de loketfunctie naar de dienstverlening en zorg, en fungeert als kennis- en onderzoekscentrum op veterangebied.

 veteraneninstituut Subsidie Defensie: € 5,587M	Educatief programma*: Veteraan in de Klas. 36.228 leerlingen op 554 scholen bereikt. 257 gecertificeerde gastsprekers, 36 regio coördinatoren.	Veteranenpassen verstrekt: 854 aan veteranen in werkelijke dienst, 1.375 aan post-actieven. Totaal 88.827 veteranen-pashouders	Overige activiteiten: • 'Speeddaten' met veteranen op 15 bevrijdingsfestivals. • Jaarlijkse veteranenlezing met thema van 2017 'gevechtservaringen' • Digitale interviewcollectie 607 keer bezocht
--	--	---	---

* In samenwerking met de Stichting Nederlandse Veteranendag.

In 2017 is door het Vi een pilot gestart met een besloten Facebook-groep voor het thuisfront van post-actieve veteranen. De pilot, genaamd Home@Vi, duurt tot en met 2019. In deze Facebook-groep kan het thuisfront terecht met vragen en deze biedt de gelegenheid met elkaar in contact te treden. In navolging hiervan zijn twee Home@Vi ontmoetingsdagen georganiseerd.

In samenwerking met de Stichting Nederlandse Veteranendag (NLVD) organiseert het Vi bijeenkomsten voor gemeenten om hen voor te bereiden op lokale/regionale veteranendagen. In 2017 namen 90 gemeenten hieraan deel. Er werden 88.070 veteranen uitgenodigd voor 352 lokale/regionale veteranendagen.

Het Veteranenloket

Het Veteranenloket (VL) faciliteert de toegang tot zowel de materiële als de immateriële zorg en de dienstverlening voor veteranen en Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers (MOD'ers) en hun relaties. Sinds de oprichting van het VL in 2014 is sprake van een jaarlijks groeiende caseload (eind 2017 waren 2.173 dossiers in behandeling). Hiervoor is de formatie van de sectie zorgcoördinatie voor 2017 verder uitgebreid naar 38,5 vte'n. Bij de start van het VL in 2014 bestond de sectie uit 20 vte'n.

  veteraneninstituut Kosten: zie ABP en Vi	Telefonische bereikbaarheid < 1 minuut: 94% (norm is 90%) Het VL is 20.000 maal telefonisch benaderd	Contact met de zorgcoördinator < 3 werkdagen: 89% (norm is 90%) Het VL is 14.000 maal per mail benaderd	Doorlooptijd van initiële aanmelding tot zorgplan < 4 weken: 96% (norm is 90%) 17.580 maal is gebruik gemaakt van digitale dienstverlening van het VL
--	---	--	--

Een van de aanbevelingen uit de beleidsevaluatie van het veteranenbeleid die is uitgevoerd in 2016 was: beschouw de keten van het VL op verbetermogelijkheden in het proces. In 2017 is deze beschouwing in opdracht van Defensie uitgevoerd. Het project is ondersteund door een verbeterteam van het ABP. Het doel was niet het meten van de efficiëntie van de keten als zodanig, maar om te komen tot verbetervoorstellen. De beschouwing heeft geresulteerd in een aantal verbetervoorstellen voor de korte, middellange en de lange termijn.

Een aantal verbetervoorstellen leent zich om zonder ingewikkelde randvoorwaarden direct te implementeren. Voorbeelden van verbeteringen die zijn geïmplementeerd: een meer uniforme aanpak van de werkzaamheden van de ketenpartners, het verbeteren van de communicatie tussen zowel de ketenpartners onderling als richting de veteraan over wat hij/zij kan verwachten van het VL buiten kantoor tijden. Deze aanpassingen zijn nodig om onnodige werkzaamheden te voorkomen en de klantgerichtheid te vergroten.

Voorbeelden van verbetervoorstellen die meer tijd vergen zijn: het koppelen van de afzonderlijke informatiesystemen van de ketenpartners en het verkorten van de doorlooptijd in het proces door het wegnemen van overbodige processtappen. De eerste aanpassing is nodig om een eenduidige informatiepositie te creëren voor de ketenpartners over de toestand van de cliënt, zodat de zorg beter kan worden afgestemd op de cliënt. De tweede aanpassing is nodig om de zorg op flexibele wijze te kunnen aanbieden aan de cliënt wanneer een situatie daar om vraagt. Deze verbetervoorstellen worden, naast de overige voorstellen, uitgewerkt door de ketenpartners. Hiermee is de uitwerking van hoofdaanbeveling 4 van de beleidsevaluatie 2016 afgerond.

Het Nationaal Comité Veteranendag en de Stichting Nederlandse Veteranendag

Het Nationaal Comité Veteranendag wordt voor de uitvoering van zijn taken bijgestaan door de Stichting Nederlandse Veteranendag (NLVD). De NLVD richt zich primair op de maatschappij met als doel het bevorderen en bestendigen van maatschappelijke erkenning en waardering voor alle Nederlandse veteranen. Hiertoe organiseert de stichting drie hoofdactiviteiten: het dagevenement (de Nederlandse Veteranendag), een doorlopende publiekscampagne en een educatief programma (samen met Vi).

Naast de hoofdactiviteiten zijn in 2017 door de NLVD ook de volgende activiteiten georganiseerd: 24 veteranenconcerten, diverse beurzen, de Taptoe Ahoy en de International Army Show.

Begin maart 2018 is de NLVD begonnen met 'Veterans View'; een opstelling in de vorm van een grote baret, met daarin de verhalen van vijf veteranen. Deze wordt de komende jaren ingezet bij publieksevenementen en op openbare locaties om op een opvallende, moderne, interactieve manier de verhalen van veteranen te kunnen overdragen.

 Subsidie Defensie: ME 2,553	Dagevenement: 97.000 bezoekers 3400 deelnemers 56 herinneringsmedailles - en 4 bijzondere onderscheidingen uitgereikt	Publiekscampagne: 95% van de bevolking is bekend met de Nederlandse Veteranendag	Educatie: Les Nieuwsbegrip basis- en voortgezet onderwijs: 2.000 keer gebruikt. Concert The Battle uitgevoerd op 10 scholen voor 3.000 leerlingen.
	75% van de veteranen is positief over de Nederlandse Veteranendag en 74% vindt de dag belangrijk. 60% voelt zich gewaardeerd door de Veteranendag.	Maatschappelijke erkenning: 75% van de Nederlanders vindt dat veteranen openlijke erkenning verdienen. 72% wil jaarlijks een veteranendag	

Als onderdeel van de publiekscampagne zal de komende jaren de witte anjer centraal staan als middel om persoonlijke waardering voor veteranen te tonen.

Subsidie
Defensie:
€325K

Vereniging Veteranenplatform

Het Veteranenplatform (VP) behartigt de belangen van de Nederlandse veteranen en MOD'ers via 61 aangesloten veteranenorganisaties. De afgelopen jaren heeft het VP de positie als gewaardeerd gesprekspartner voor Defensie verworven. Dit houdt in dat Defensie het VP beschouwt als vertegenwoordiger van alle veteranen en in die hoedanigheid het VP betreft bij beleidsveranderingen. Mede hierdoor maakt Defensie inschattingen over draagvlak onder veteranen voor het beleid.

Het VP werkt continu aan het verbeteren van de beeldvorming over veteranen. Ook stimuleert het VP de deelname aan activiteiten door de jonge generatie veteranen.

Daarnaast coördineert het VP de landelijke nuldelijnsondersteuning (NOS); een netwerk van vrijwilligers dat veteranen kan ondersteunen door bijvoorbeeld het bieden van een luisterend oor of praktische hulp. Zie hoofdstuk 'Bijzondere Zorgplicht'.

Decoratiebeleid

De Nederlandse onderscheidingen voor deelname aan operaties vormen een officiële blijk van erkenning en waardering voor diegenen die door de overheid zijn uitgezonden en ingezet onder veelal buitengewone en moeilijke omstandigheden. Onderscheidingen hebben voor de ontvanger vaak een zeer persoonlijke betekenis en dragen bij aan het gevoel van maatschappelijke erkenning en waardering.

Toegekende onderscheidingen 2017

Mobilisatie Oorlogskruis
260

Nieuw-Guinea Kruis
25

Ereteken voor Oorlog en Vrede
75

Draaginsigne Gewonden
25

Gevechtsinsigne
20

Herinneringsmedailles
internationale missies
1356

Aan veteranen die, als militair onder oorlogsomstandigheden of daarmee vergelijkbare omstandigheden, psychisch of fysiek gewond zijn geraakt kan, wanneer aan de voorwaarden is voldaan, het Draaginsigne Gewonden (DIG) worden toegekend. De Centrale Adviescommissie Draaginsigne Gewonden (CADIG) behandelt de aanvragen voor een DIG en adviseert de minister inzake toekenning. In 2017 zijn op advies van de CADIG 25 van de 58 aanvragen toegewezen.

Militaire tolken hebben een bijzondere positie in een militaire eenheid. In verband met de aard van hun werk zijn zij slechts voor een beperkte tijd aan een eenheid verbonden, meestal voor de duur van een missie in een uitzendgebied. In die beperkte tijd wordt een zwaar beroep op hen gedaan. Dat heeft te maken met de schaarse capaciteit aan militaire tolken en met hun specifieke kennis. Om de bijzondere inzet van de militaire tolk te erkennen en te waarderen is gekozen voor het instellen van een Tolkenpenning per 27 februari 2018. Sinds de instelling van de penning zijn er 27 uitgereikt en op korte termijn volgt de uitreiking van nog eens 26 penningen.

Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers

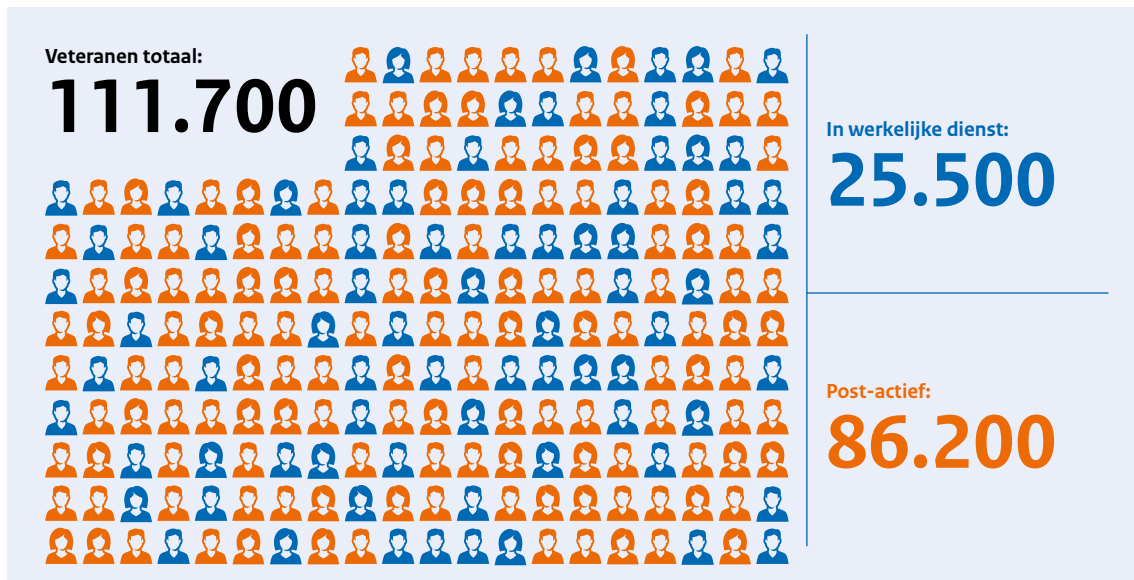
Binnen de Veteranenwet vormen Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers (MOD'ers) een separate doelgroep. Een deel van de 12.500 MOD'ers is tevens veteraan. Dit geldt echter niet voor alle MOD'ers. De bijzondere zorgplicht voor veteranen, zoals omschreven in de Veteranenwet, is onverkort van toepassing op alle MOD'ers. Zij hebben een eigen dienstslachtofferpas. Op verzoek van de Bond van Nederlandse Militaire Oorlogs- en dienstslachtoffers (BNMO) krijgen MOD'ers op vertoon van deze pas sinds september 2017 gratis toegang tot alle Defensiemusea.

Defensie organiseert zes keer per jaar een MOD-contactdag. In 2017 is daarbij voor het eerst een jongerengroep gestart voor MOD'ers tot 45 jaar, waardoor gericht op behoeften van deze doelgroep kan worden ingespeeld.

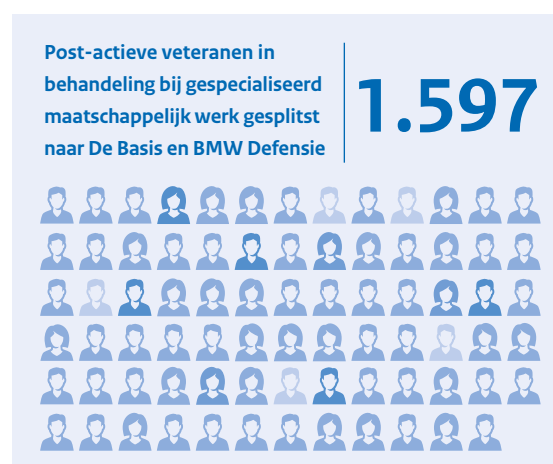
Invictus Games

Zoals benoemd in de Defensienota 2018 steunt Defensie het initiatief om de Invictus Games in Nederland te organiseren. Dit sportieve evenement is een eerbetoon aan de offers die onze veteranen en die uit andere landen hebben gebracht. Door deelname tonen veteranen die gewond zijn geraakt tijdens inzet hun veerkracht waardoor zij anderen kunnen inspireren. Inmiddels is bekend gemaakt dat de Invictus Games in mei 2020 in Nederland worden gehouden. Verschillende maatschappelijke en commerciële organisaties hebben zich de afgelopen tijd al verbonden aan de organisatie. Dat geldt ook voor de gemeente Den Haag waar de Invictus Games zullen worden gehouden. Defensie is medeorganisator van dit bijzondere evenement. Dit jaar vinden de Invictus Games plaats in Sydney, Australië. In oktober komen daar 24 sporters uit namens ons land. Na Londen, Orlando en Toronto is het de vierde editie van het evenement voor militairen die in hun diensttijd zichtbaar (lichamelijk) of onzichtbaar (geestelijk) gewond zijn geraakt.

Beeldvorming

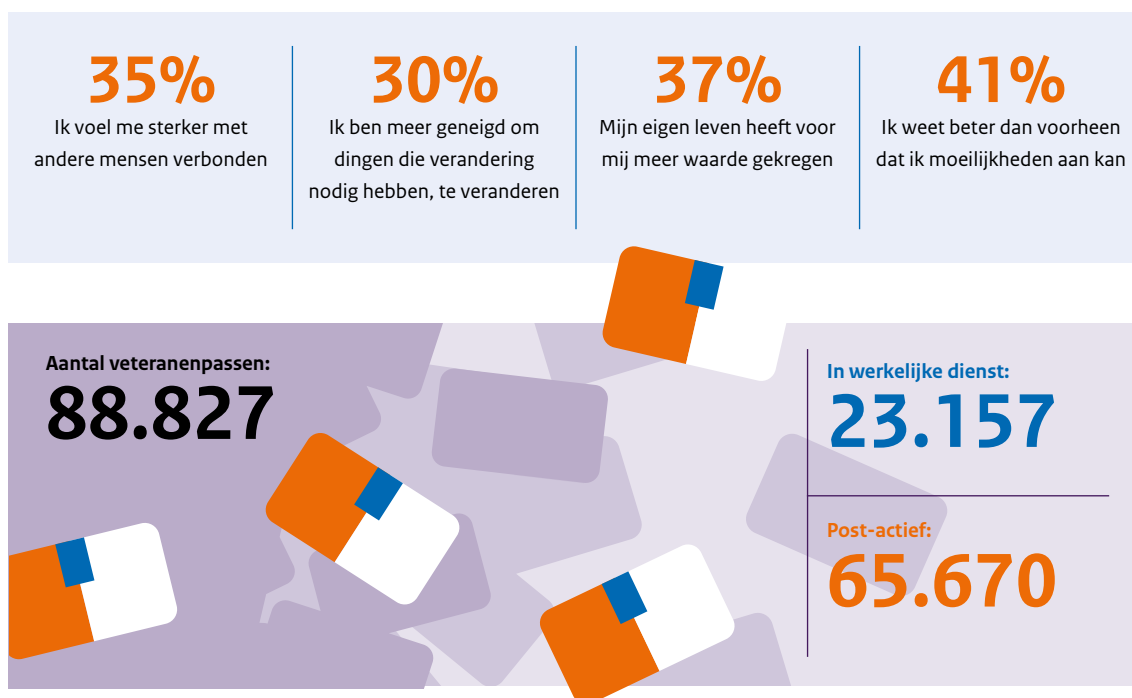
Voor post-actieve veteranen

Beeldvorming

De veteranenpopulatie is divers; van oud tot jong, post-actief en in werkelijke dienst, mannen en vrouwen, gepensioneerd of buiten Defensie werkzaam. Hoewel vaak veel aandacht uit gaat naar de zorg voor veteranen, gaat het gelukkig goed met het overgrote deel van de veteranen. Defensie en de samenwerkingspartners hechten er dan ook aan de Nederlandse bevolking een compleet beeld te geven over (het welzijn van) veteranen. Zo heeft het Veteranenplatform voor het beleidsplan tot 2020 voor het motto “De Trotse Veteraan” gekozen om een positief beeld over veteranen in de maatschappij te benadrukken. De LZV-strategie voor de komende jaren benadrukt de “invloedrijke veteraan”.

Terecht gaat er veel aandacht uit naar de zorg voor die veteranen die dat nodig hebben. Echter, voor erkenning en waardering voor de prestaties die de veteraan heeft geleverd, is het ook van belang aandacht te hebben voor de positieve gevolgen van een missie. Veteranen zeggen daarover:

Aantal Veteranen aangesloten bij het Veteranenplatform:

70.000

Organisaties betrokken bij de uitvoering van het Veteranenbeleid

***veteranen*instituut**

Het Veteraneninstituut
Erkenning door dienstverlening aan de veteraan. Verwerven en verspreiden van kennis.

Het Veteranenplatform
Gezamenlijk behartigen belangen veteranen. Coördinatie nuldelijns-ondersteuning.

De Nederlandse Veteranendag
Bevorderen van de maatschappelijke erkenning en waardering.

***veteranen*loket**

Het Veteranenloket
Het loket is ondergebracht bij het Veteraneninstituut dit moet zichtbaar zijn in het plaatje. Toegang tot zorg voor en dienstverlening aan Nederlandse veteranen.

Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV)
Veteranenzorg in een keten van 12 militaire en civiele zorginstellingen.

Dienstencentrum re-integratie
Ondersteuning en advisering bij re-integratie.

ABP
Zorgcoördinatie, re-integratie en materiële zorg.

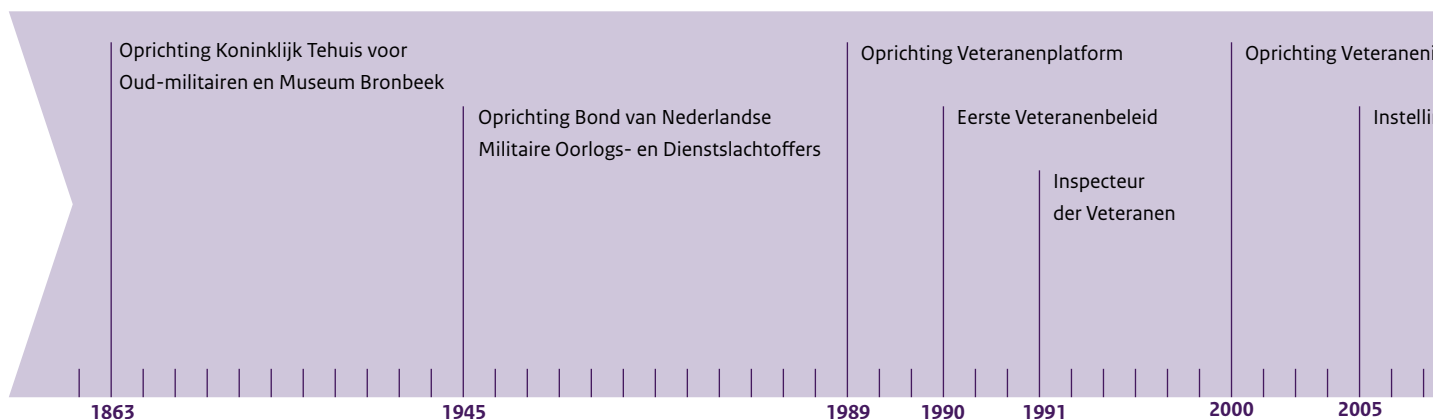
de Basis
Wij helpen u op weg

Stichting De Basis
Leveren van gespecialiseerd maatschappelijk werk binnen de LZV-keten.

De Inspecteur der Veteranen
Bemiddeling en advisering.

Geschiedenis

Veteranenombudsman

De Veteranenombudsman
Behandeling klachten van veteranen.

De Raad voor civiel-militaire zorg en onderzoek (RZO)
Toezicht op en advies over de ketenzorg van het LZV.

Koninklijk Tehuis voor Oud-Militairen en Museum Bronbeek
Herdenken van een bijzonder (Indisch) verleden. Ouderenzorg aan veteranen.

Bedrijfsmaatschappelijk Werk Defensie
Leveren van bedrijfsmaatschappelijk werk binnen Defensie en de LZV-keten.

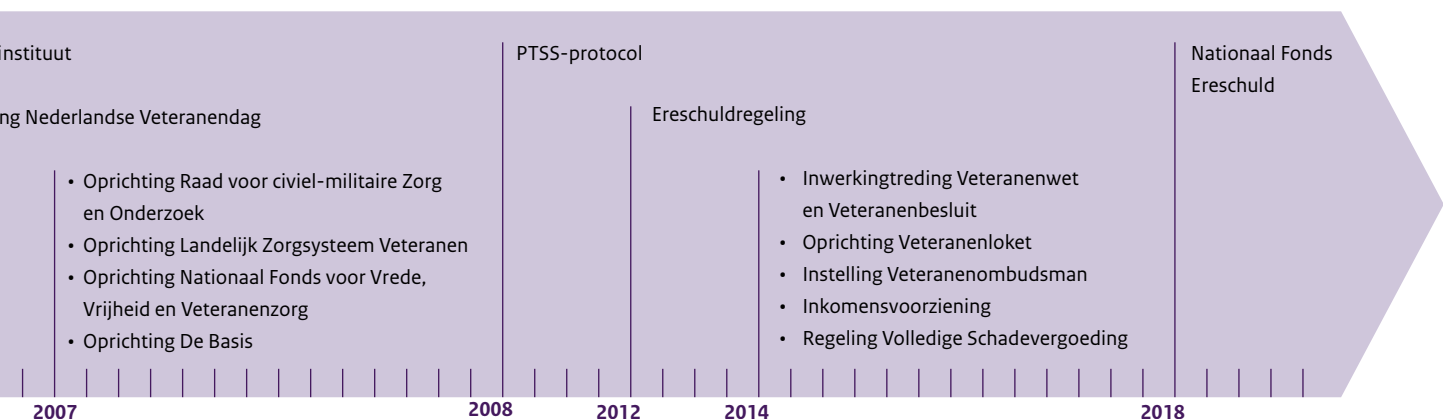
Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg (vfonds)
Erkenning voor- en waardering van veteranen. Levend houden van de herinnering aan oorlog en vredesmissies. Instandhouding van vrede, democratie, rechtsstaat en stimuleren van de internationale rechtsorde.

Bond van Nederlandse Militaire Oorlogs- en diensslachtoffers
Onafhankelijke vereniging met als doelen het erkenning en waardering van Nederlandse oorlogs- en diensslachtoffers, het behartigen van de individuele en collectieve belangen en het versterken van de onderlinge band tussen de leden.

Diensten Geestelijke Verzorging Defensie
Bieden van nuldelijnsondersteuning. Bijdragen aan het welbevinden van veteranen door het organiseren van conferenties en activiteiten.

Bijzondere Zorgplicht

De overheid heeft een bijzondere zorgplicht voor veteranen; voor, tijdens en na de missie. Militairen dienen uitzendgeschikt te zijn. Zij worden fysiek en mentaal voorbereid en getraind voor uitzending. Algemene informatie over de kenmerken van de uitzending en specifieke informatie over het inzetgebied komen uitgebreid aan de orde tijdens een opwerkprogramma. Tijdens het opwerken worden ook algemene en specifieke militaire onderwerpen extra onderwezen en beoefend. Het personeel dat deelneemt aan een missie dient dit opwerktraject te doorlopen.

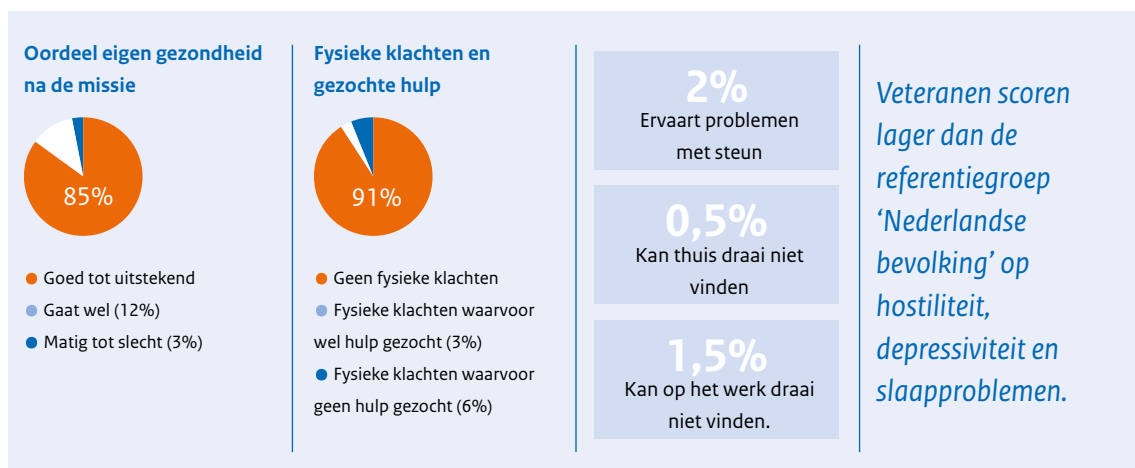
Om de zorg en professionele steun voor de militair tijdens de missie in te vullen, is een zorg- en hulpverleningsteam beschikbaar, het Sociaal Medisch Team (SMT). Het SMT adviseert de commandant inzake de inzetbaarheid van personeel en repatriëring bij ernstige incidenten. De samenstelling van een SMT is afhankelijk van de aard en grootte van de missie. Voor de kleine missies zonder eigen SMT is een mobiel SMT in Nederland beschikbaar.

Direct na de missie wordt de (na)zorg door Defensie ter hand genomen. Onderdeel hiervan zijn de terugkeergesprekken met bedrijfsmaatschappelijk werk. Daarnaast wordt door middel van de nazorgvragenlijst vastgesteld of een veteraan een zorgbehoefte heeft. Veteranen in werkelijke dienst vallen onder de gezondheidszorg door of vanwege Defensie. Post-actieve veteranen en hun relaties met een zorgvraag kunnen contact opnemen met het VL. Het VL biedt toegang tot het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV) en is er voor vragen op het gebied van dienstverlening, materiële en immateriële zorg. Voor meer informatie over het VL zie het hoofdstuk 'Erkenning en Waardering'.

Naast Defensie zelf en het VL is er een belangrijke rol weggelegd voor het LZV. Dit is een samenwerkingsverband tussen civiele en militaire zorginstellingen dat ketenzorg biedt aan veteranen en hun relaties bij uitzendingerelateerde psychische en psychosociale problemen. Binnen het LZV zijn twaalf instellingen in een keten verantwoordelijk voor nuldelijnsondersteuning en de eerste- en tweedelijnszorg. Voor veteranen in werkelijke dienst die vanwege ziekteverzuim niet kunnen werken is er het Dienstencentrum Re-integratie. Het ABP verzorgt de materiële zorg en de re-integratiezorg voor post-actieve veteranen.

Nazorgvragenlijst

Om de respons op de nazorgvragenlijst te verhogen heeft Defensie diverse maatregelen genomen. Zo heeft de CDS met een commandantenbrief het nut en de noodzaak van het invullen van de vragenlijst toegelicht waarmee een oproep wordt gedaan aan iedere militair om de nazorgvragenlijst in te vullen. Ook is de toegankelijkheid en de duidelijkheid van de lijst vergroot. Daarnaast is er een nieuwe folder gevoegd bij de uitnodiging voor het onderzoek; deze is beknopter, duidelijker en heeft meer aandacht

voor vertrouwelijkheid. Tot slot is een non-responsmodule toegevoegd aan de vragenlijst. Dit heeft ertoe geleid dat de responscijfers voor veteranen zijn gestegen van 45 procent in 2016 tot 57 procent in 2017 en die van het thuisfront van 36 procent in 2016 tot 45 procent in 2017.

Bevindingen pilot:

- diepgaander en rijker aan informatie dan voorheen;
- beter zicht op persoonlijk functioneren van de militair binnen het gezin;
- beter in staat problematiek te onderkennen;
- biedt de mogelijkheid om erkenning en waardering voor het thuisfront uit te spreken wat gewaardeerd wordt.

Terugkeergesprekken met militairen en partners na een missie

In 2017 is Defensie begonnen met een pilotproject waarin is gekeken naar de meerwaarde van een terugkeergesprek waarbij naast de militair ook diens partner aanwezig is. Vanwege de voorlopige positieve bevindingen wordt de pilot voortgezet en uitgebreid.

Maatschappelijke participatie van de gewonde veteraan

Een andere aanbeveling uit de beleidsevaluatie 2016 was om te bezien hoe gewonde veteranen beter kunnen worden ondersteund bij re-integratie en (maatschappelijke) participatie. In 2017 is daarom een studie verricht naar de factoren die een rol spelen in het proces dat leidt tot maatschappelijke participatie van Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers (MOD'ers). Hierbij is met name gekeken naar het effect van het huidige stelsel van uitkeringen, voorzieningen en compensaties op de activering van

de MOD'er in het proces dat leidt tot maatschappelijke participatie. Uit de studie blijkt dat het huidige stelsel en de toepassing ervan vooral de nadruk leggen op verzorging en ondersteuning van de MOD'er. Het rapport biedt aanbevelingen om ook te komen tot de activering van de MOD'er wat moet leiden tot maatschappelijke participatie. Met de uitvoerders van het voorzieningenstelsel worden deze aanbevelingen besproken en nader uitgewerkt. Met deze studie is de eerste fase van de uitwerking van hoofdaanbeveling 8 van de beleidsevaluatie afgerond.

PTSS-protocol

Met het PTSS-protocol wordt op gestandaardiseerde wijze bepaald van welke mate van invaliditeit sprake is in geval van chronische psychische klachten die verband houden met het dienstverband. In 2016 is het PTSS-protocol geëvalueerd door de Universiteit Groningen. De uitkomst en de adviezen van de begeleidingscommissie hebben geleid tot aanbevelingen over veertien aanpassingen en maatregelen van het bestaande PTSS-protocol op het gebied van de inhoud van het protocol, het keuringstraject en de herziening van het schattingsinstrument in relatie tot het Militair Invaliditeitspensioen. Op dit moment worden deze met de ketenpartners die betrokken zijn bij het keuringstraject verder uitgewerkt. Voorafgaand aan de implementatie van maatregelen is zowel nader onderzoek als onderlinge afstemming tussen de ketenpartners noodzakelijk over de aanpassingen van het protocol zelf en die van het schattingsinstrument waarmee het invaliditeitspercentage wordt vastgesteld. Deze aanpassingen zullen naar verwachting in 2019 kunnen worden doorgevoerd. Tevens moet over het gehele pakket aan maatregelen overeenstemming worden bereikt met de Centrales van Overheidspersoneel. De planning is dat dit laatste nog dit jaar grotendeels zal kunnen plaatsvinden.

Onderzoek behoeften thuisfront / thuisfrontcheck

In de beleidsevaluatie is geconcludeerd dat het veteranenbeleid mogelijk onvoldoende aansluit bij de behoeften van het thuisfront. De behoefte aan aandacht (zorg) en informatie zou breder zijn dan uitsluitend in de periode rondom de uitzending. Bij de beleidsevaluatie was de omvang van de vertegenwoordiging van het thuisfront beperkt. Defensie heeft daarom een onderzoek uitgevoerd onder een grotere populatie van het thuisfront van veteranen in werkelijke dienst. Het doel hiervan was vaststellen in welke mate het thuisfront tevreden is over de dienstverlening vanuit Defensie, en wat Defensie kan doen om de dienstverlening te verbeteren. De respons op de enquête was laag. Ook na het versturen van een herinnering werd de respons niet hoger dan 12 procent. Vanwege deze lage respons is ervoor gekozen om het thuisfront niet jaarlijks te belasten met een onderzoek. De thuisfrontcheck zal daarom niet jaarlijks worden uitgevoerd. Op dit punt wordt afgeweken van de motie, van de leden Ploumen (PvdA) en Voordewind (CU) van 23 november 2017 die de regering verzoekt een jaarlijkse thuisfrontcheck uit te voeren.

Uit het onderzoek thuisfront blijkt dat in de periode voorafgaand aan de uitzending de dienstverlening goed aansluit op de behoefte van het thuisfront. Het thuisfront is tevreden over de informatievoorziening en heeft vertrouwen in Defensie dat eventuele hulpvragen goed worden afgehandeld.

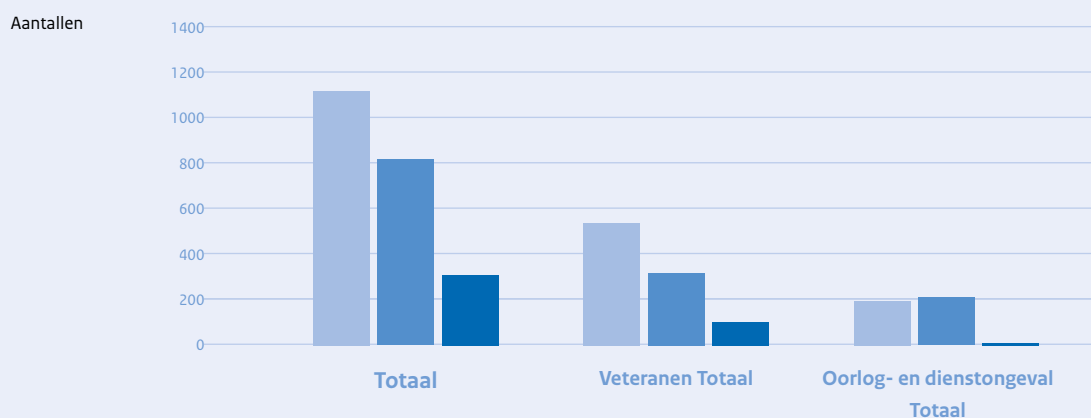
Tijdens de uitzending heeft het thuisfront behoefte aan meer informatie over het verloop van de uitzending. Daarbij heeft het thuisfront behoefte aan meer variatie in de aangeboden activiteiten; voor iedereen wordt nu hetzelfde aangeboden. Voorts blijkt uit het onderzoek dat het thuisfront zeer tevreden is over de wijze waarop zij bij een hulpvraag in de periode tijdens de uitzending is ondersteund. Naast de aandacht tijdens de uitzending heeft het thuisfront behoefte aan meer aandacht vanuit Defensie tijdens langdurige oefeningen. Defensie neemt de aanbeveling over om het thuisfront tijdens de missie meer te informeren over het verloop van de missie. Ook de aanbeveling om aandacht te besteden aan het thuisfront bij langdurige oefeningen en inzet wordt overgenomen.

Na de uitzending mist het thuisfront het contact met Defensie. Deels komt dit doordat het contact via de militair verloopt. Voorts is het voor het thuisfront niet altijd duidelijk waar zij terecht kan na afloop van de uitzending wanneer het thuis of met de militair niet goed gaat. Defensie beziet op welke wijze hieraan invulling kan worden gegeven. Hiermee is de eerste fase van de uitwerking van hoofdaanbeveling 3 van de beleidsevaluatie 2016 afgerond. Defensie gaat de verbetermaatregelen nu invoeren.

Dienstencentrum Re-integratie

Het Dienstencentrum Re-integratie (DCR) is een dienstencentrum ten behoeve van ondersteuning en specialistische advisering op het gebied van re-integratie voor de gehele defensieorganisatie. De re-integratie is gericht op een duurzame terugkeer in het arbeidsproces, bij Defensie of daarbuiten. Defensie heeft contracten met een aantal externe re-integratiebedrijven dat ondersteuning biedt bij het zoeken naar een functie buiten Defensie. In 2017 zijn 61 re-integratietrajecten van MOD'ers voltooid: 22 zijn succesvol voltooid, 34 zijn overgedragen aan het ABP en 5 trajecten zijn beëindigd.

Clënten in begeleiding bij het DCR 01-01-2018

Totaal in begeleiding DCR	1145	471	190
Totaal in begeleiding in werkelijke dienst	830	379	187
Totaal in begeleiding uit dienst	315	92	3

Het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen

Het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV) is een civiel-militaire ketenzorgorganisatie met als doel post-actieve veteranen, diensslachtoffers en hun relaties bij missie gerelateerde psychische en psychosociale problemen overal in Nederland de meest geëigende zorg te bieden. In april 2018 is de samenwerkingsovereenkomst tussen Defensie en de LZV-instellingen opnieuw bekrachtigd met een convenant.

Veteranen kiezen samen met professionals een passend zorgtraject bij het LZV. De zorg van het LZV is zo laagdrempelig mogelijk, met de inzet van moderne, innovatieve en op wetenschappelijk onderzoek gebaseerde middelen. In 2017 zijn 935 veteranen doorverwezen naar de tweedelijnszorg binnen het LZV.

Met het programma Prompte Zorg borgt en verbetert het LZV de wacht- en toegangstijden tot de zorg voor veteranen binnen het LZV. Deze zijn hierdoor korter dan de gemiddelde wacht- en toegangstijden voor andere hulpzoekenden in Nederland.

Het LZV ontwikkelt en implementeert in de loop van 2018 een nieuwe methodiek om de tevredenheid over en uitkomsten van behandeling te meten. Deze methodiek is ter vervanging van de Consumer Quality Index – Veteranen (CQI-v) waarvan de resultaten voor het laatst in de zomer van 2018 worden gerapporteerd. De nieuwe methodiek is een verbetering ten opzichte van de oude en zorgt voor een doorlopend inzicht in de tevredenheid van de klant.

Het LZV heeft samen met het ABP en het Veteranenloket een pilot geïnitieerd van een digitaal veteranenportaal. In dit portaal krijgt de veteraan de mogelijkheid om meer regie te voeren op zijn eigen zorgproces, onder andere door zelf te bepalen welke delen van zijn dossier beschikbaar worden gesteld aan hulpverleners en behandelaars. Daarnaast bevat het veteranenportaal informatie over duurzaam gezond leven en komen er E-health faciliteiten beschikbaar. De pilot wordt in 2019 geëvalueerd.

Van 4 tot 6 april 2018 organiseerde het LZV de International Conference on Dutch Veterans Healthcare. Tijdens dit internationale congres is gesproken over nationale en internationale ontwikkelingen op het gebied van veteranenzorg en traumabehandeling voor veteranen. Het doel van het congres was onder meer het leveren van een bijdrage aan de ontwikkeling van een internationaal netwerk met betrekking tot de zorg voor veteranen. Bij het congres waren 370 deelnemers uit 15 landen aanwezig. Een van de resultaten van het congres is dat met de Franse, Duitse en Britse ministeries van Defensie een werkverband wordt opgericht om vergelijkbare vervolgbijeenkomsten te organiseren zodat actief kennis op het gebied van veteranenzorg kan worden gedeeld. Met de Anglia Ruskin University uit het Verenigd Koninkrijk wordt in 2018 onderzocht hoe een daar ontwikkelde database met relevante informatie voor veteranenzorg kan worden gekoppeld aan het Nederlandse 'Veteranenportaal'.

Nuldelijnsondersteuning

Nuldelijnsondersteuning (NOS) wordt georganiseerd door de Diensten Geestelijke Verzorging Defensie (DGV) en het Collegiaal Netwerk Defensie (CND) voor veteranen in werkelijke dienst. Daarnaast organiseert het VP de NOS voor post-actieve veteranen.

De DGV biedt met vier geestelijke verzorgers nuldelijnsondersteuning aan post-actieve veteranen. Daarnaast organiseert de DGV diverse conferenties en activiteiten. Ten aanzien van veteranen heeft de DGV in 2017 onder andere onderstaande activiteiten georganiseerd:

 Dienst Geestelijke Verzorging Defensie	91 militairen hebben deelgenomen aan terugkeerconferenties op Beukbergen	764 militairen hebben deelgenomen aan uitzendconferenties gericht op persoonlijke veerkracht
	1.738 militaire en burger- medewerkers hebben deelgenomen aan een themaconferentie	60-80 deelnemers hebben deelgenomen aan de jaarlijkse fakkeltocht bij het Monument voor Vredesoperaties in Roermond
		Ca. 160 veteranen hebben deelgenomen aan de militaire bedevaart naar Lourdes

De NOS van het VP is in 2017 zo ingericht dat door het hele land nuldelijnsondersteuners beschikbaar zijn. Er worden inmiddels 350 nuldelijnsondersteuners ingezet door het VP.

Eerstelijnszorg

De eerstelijnszorg wordt verzorgd door het gespecialiseerd maatschappelijk werk van Stichting De Basis en het bedrijfsmaatschappelijk werk van Defensie.

		
Subsidie Defensie: M€ 3,717	Aantal cliënten behandeld in 2017: 1.400	Aantal cliënten behandeld in 2017: 197

Samen met het programmabureau van het LZV is een kwaliteitskader ontwikkeld dat voorschrijft waaraan het maatschappelijk werk binnen het LZV moet voldoen. Hierdoor ontstaat overeenstemming over de te leveren kwaliteit van zorg en over de competenties van het personeel. Dit kader geeft een fundament om verdergaande samenwerking tussen maatschappelijk werkers van De Basis en van Defensie mogelijk te maken.

In 2017 is het maatschappelijk werk Defensie een pilot gestart genaamd After Deployment Adaptive Parenting Tools (ADAPT). ADAPT betreft een training die praktische handvatten biedt ter ondersteuning en versterking van militaire gezinnen waarvan een ouder op uitzending is. De deelnemers waren positief over de training. Inmiddels is Defensie begonnen met het aanbieden van (op maat) ADAPT-training tijdens en na uitzending aan verschillende Defensieonderdelen.

Materiële zorg

Het ABP verzorgt de materiële zorg aan (post-actieve) veteranen. Dit betreft onder andere het Militair Invaliditeitspensioen (MIP) dat wordt toegekend aan de militair die gewond is geraakt onder buitengewone omstandigheden en die ten minste tien procent invalide is. Hiermee wordt de gewezen militair financieel gecompenseerd en voorzien van een basisinkomen. Veteranen zonder inkomen die in afwachting zijn van toekenning van een MIP kunnen in aanmerking komen voor de inkomensvoorziening die laagdrempelig is. Daarnaast is in 2012 de Ereschuldregeling van start gegaan, met als doel veteranen met een aandoening door dienstverband via een eenmalige uitkering erkenning te geven. In 2014 is de Regeling Volledige Schadevergoeding (RVS) vastgesteld. Deze regeling beoogt compensatie te bieden voor alle resterende schade die een veteraan of dienstslichtofficer heeft opgelopen vanwege een dienstongeval. Met deze regeling wil Defensie zoveel mogelijk juridische procedures over aansprakelijkheid voorkomen en proactief voorzien in materiële zorg. Tevens voert het ABP de Voorzieningenregeling voor Defensie uit. In deze regeling is een scala aan voorzieningen en verstrekkingen opgenomen waarvoor een veteraan in aanmerking kan komen.

	Inkomensvoorziening: In 2017 is deze voorziening 12 maal toegekend voor in totaal 166.785 euro.	Militair Invaliditeitspensioen (MIP): 195 nieuw toegewezen -> totaal 9.647 voor in totaal 65,7 miljoen euro.	Nabestaantdenpensioen: 23,2 miljoen euro
	Ereschuldregeling: Sinds invoering in 2012 in totaal 2.407 maal toegekend, totaal bedrag 239,6 miljoen euro.	Regeling Volledige Schadevergoeding: In 2017 werden 44 dossiers afgesloten en in totaal werd 9,2 miljoen euro uitgekeerd.	Zorgcoördinatie: 5,7 miljoen euro
			Sociale Zorg (o.a. voorzieningen): 10,2 miljoen euro

Financiën

Het financieel overzicht toont de uitgaven aan het veteranenbeleid in 2017. Geconstateerd moet worden dat de uitgaven aan het veteranenbeleid de afgelopen jaren zijn toegenomen. Bij de beleidsevaluatie eind 2016 is vastgesteld dat de bestedingen doeltreffend zijn, maar dat de doelmatigheid lastig te beoordelen is. In aansluiting op de beleidsevaluatie is ook bij de subsidie-evaluaties geconstateerd dat de doelmatigheid lastig is vast te stellen. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op maatregelen gericht op het financieel toekomstbestendig maken van het veteranenbeleid.

Jaar	Totale uitgave
2014	€M 138,8
2015	€M 138,2
2016	€M 139,1
2017	€M 147

Toenemende uitgaven veteranenbeleid

Sinds de invoering van de Veteranenwet zijn de totale uitgaven jaarlijks toegenomen. In onderstaande reeks is dit zichtbaar gemaakt. Hoewel het lijkt als of er in de eerste jaren geen sprake is van een toename, is hiervan wel sprake. Er is namelijk in deze jaren sprake van een daling van de uitgaven aan nabestaanden-pensioenen oplopend tot ruim 3 miljoen euro per jaar en een daling van de uitgaven aan de regeling ereschuld oplopend tot ruim 7 miljoen euro per jaar. Deze dalende uitgaven worden

echter tenietgedaan door een toename van uitgaven op andere posten van het beleid. De toename wordt voornamelijk veroorzaakt door de uitgaven aan de Regeling Volledige Schadevergoeding, het maatschappelijk werk, de LZV-keten en de zorgcoördinatie. Zonder maatregelen op het gebied van duurzame toekomstbestendige financiering is de verwachting dat deze uitgaven verder zullen toenemen. Zo is al bekend dat de uitgaven voor de LZV-keten vanaf 2019 structureel 479.000 euro hoger zijn. Met de hieronder genoemde maatregelen wordt, conform de aanbevelingen uit de beleidsevaluatie 2016, beoogd om de toenemende uitgaven te beheersen.

Duurzame financiering LZV

Een van de aanbevelingen uit de beleidsevaluatie 2016 was: verbeter de financiële duurzaamheid van de veteranenzorg en kom tot een vereenvoudiging van de financieringsstructuur. In 2017 is door een extern onderzoeksbureau onderzocht welke meerkosten zijn verbonden aan de tweedelijns GGZ-behandeling van veteranen en op welke wijze de civiele tweedelijnsinstellingen binnen het LZV hiervoor structureel kunnen worden gefinancierd. In het onderzoek zijn geen “patiëntgebonden” meerkosten aangetoond voor veteranen ten opzichte van andere cliënten. Deze behandelkosten worden afdoende gedekt door de zorgverzekering. Een bestuurlijk akkoord tussen Defensie, het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), zorgverzekeraars en de Nederlandse Zorgautoriteit (NZa) over de vergoeding van mogelijke meerkosten blijkt niet nodig. Het is daardoor ook niet nodig de optie van een collectief, of collectiviteitsverzekering te beschouwen.

Wel is door het onderzoek aangetoond dat sprake is van “niet-patiëntgebonden” meerkosten voor de LZV-instellingen. Deze meerkosten komen voort uit de bijzondere zorgplicht voor veteranen en betreffen de context-specifieke kennis, de ketenzorg LZV en de kosten van beschikbaarheid (overcapaciteit hulpverleners voor prompte zorg aan veteranen). Het totaal van deze kosten is gekwantificeerd op 770.000 euro. Een deel daarvan (291.000 euro) stond reeds op de programmabegroting van het LZV. Defensie heeft naar aanleiding van het onderzoek besloten de begroting van het LZV structureel te verhogen met 479.000 euro.

Uitgaven 2017

Zorg 2017 €M 137

Landelijk Zorgsysteem Veteranen	€832.000*
Zorgcoördinatie	€M 5,7
Stichting De Basis	€M 3,7
Vereniging Veteranen Platform (tbv NOS)	€135.000
Stichting Vincent van Gogh (tbv VIBU)	€800.000
Ereschuldregeling (totaal sinds invoering €M 239,6)	€M 2,0
Regeling Volledige Schadevergoeding	€M 14,6
Invalideitspensioen	€M 65,7
Nabestaandenpensioen	€M 23,2
Sociale Zorg (o.a. Voorzieningenregeling)	€M 10,2
Inkomensvoorziening	€166.785
Uitvoeringskosten ABP	€M 10,0

* M.i.v. 2019 structureel verhoogd met €479.000

Erkenning en Waardering 2017 €M 8,6

Stichting Nederlandse Veteranendag	€M 2,5
Stichting Veteraneninstituut	€M 5,6
Vereniging Veteranen Platform	€190.000
MOD-dag	€ 308.000

Overig 2017 €422.000

Nationale Ombudsman	€300.000*
Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek	€122.000

* M.i.v. 2018 structureel verhoogd met €100.000

Onderzoek 2017 €M 1,0

Militaire Geestelijke Gezondheidszorg	€500.000
Overig onderzoek	€500.000

Duurzame financiering van de Veteranen Intensieve Behandel Unit

De Veteranen Intensieve Behandel Unit (VIBU) is een stabiliserend programma binnen het LZV voor veteranen die kampen met complexe, en vaak meervoudige psychische problemen. Zij kunnen direct worden opgenomen in de VIBU, waar zij 24 uur per dag verblijven. Zij worden hier voorbereid op verdere behandeling bij een GGZ-instelling van het LZV. De opnameduur in de VIBU is beperkt tot maximaal een aantal maanden. Vanwege toenemende kosten voor de instandhouding van de VIBU is in 2017 gewerkt aan een duurzame oplossing. Vanaf 1 september 2018 gaat het Sinaï-centrum, een GGZ-instelling gespecialiseerd in psychotrauma, de VIBU faciliteit leveren binnen het LZV. Met het Sinaï-centrum zijn afspraken gemaakt over een toekomstbestendige constructie.

Evaluatie subsidies

Defensie is beleidsverantwoordelijk voor de verstrekking en verantwoording van de subsidies op haar beleidsterreinen conform het wettelijk kader. Onderdeel van de Algemene Wet Bestuursrecht is de verplichting subsidies elke vijf jaar te evalueren. In 2017 zijn vier subsidies met betrekking tot het veteranenbeleid geëvalueerd, te weten de subsidies verstrekt aan de Stichting Nederlandse Veteranendag, Stichting De Basis, Vereniging Het Veteranenplatform en de Stichting Het Veteraneninstituut.

Door middel van het evalueren van deze subsidies is ten eerste gezien of het effect van de activiteiten van de instantie bijdraagt aan de beleidsdoelstellingen. Ten tweede is gezien of er aanleiding is nader onderzoek te verrichten naar de doelmatige besteding van de subsidie. In algemene zin zijn de beleidsdoelstellingen behaald en de activiteiten hebben hieraan bijgedragen. Daar waar van toepassing zijn met de subsidie-ontvangende partijen nadere afspraken gemaakt. Deze afspraken hebben vooral betrekking op verbeteringen op het gebied van normen en het inrichten van effectmetingen.

De duurzame financiering in algemene zin

Naast de hierboven beschreven maatregelen die bijdragen aan de financiële duurzaamheid van het veteranenbeleid moet een slagvaardige, flexibele en duurzame financiering vooral tot stand worden gebracht met een nieuwe bestuurlijke inrichting van de uitvoering van het veteranenbeleid. Het vernieuwen van de bestuurlijke inrichting, de zogenaamde governance, is een aanbeveling uit de beleidsevaluatie (zie hoofdstuk 'Wat we gaan doen'). Een eenduidig bestuur, met heldere toepassing van de regelgeving, moet leiden tot beheersing van de toenemende kosten en het verbeteren van de financieringsstructuur. Met de te nemen maatregelen in het kader van de governance zal de uitwerking van hoofdaanbeveling 7 van de beleidsevaluatie 2016 verder worden afgerond.

Nationaal Fonds Ereschuld

In het regeerakkoord is opgenomen dat er voor militairen met een handicap, trauma of andere aandoening door uitzending naar een missiegebied binnen de begroting van Defensie het Nationaal Fonds Ereschuld zal worden opgericht.

Het Nationaal Fonds Ereschuld is bedoeld voor de claims van veteranen met uitzendingerelateerde aandoeningen. Hierin zijn de bestaande budgetten voor veteranenclaims en regelingen, waaronder de Regeling Volledige Schadevergoeding, ondergebracht. Daarnaast is vanuit het regeerakkoord eenmalig 20 miljoen euro aan dit fonds toegevoegd. Door het budget voor veteranenclaims middels het Nationaal Fonds Ereschuld separaat weer te geven op de begroting, is dit budget inzichtelijk gemaakt. Het Nationaal Fonds Ereschuld is zichtbaar op de begroting sinds de 1e suppletoire begroting van 2018.

Wat we gaan doen

Dutchbat III-veteranen

De UNPROFOR missie van Dutchbat III in Srebrenica was een bijzondere missie. Door hetgeen in de enclave gebeurde is de missie in vele opzichten niet vergelijkbaar met andere missies. Een deel van de Dutchbat III-veteranen ervaart ruim twintig jaar na dato nog steeds problemen in het dagelijks leven als gevolg van hun uitzending. Op basis van een advies van de RZO wil Defensie door een onafhankelijk onderzoek inzicht krijgen in deze problemen en de oorzaken ervan. Het onderzoek moet daarnaast leiden tot een advies met betrekking tot

mogelijke oplossingen om de problemen van Dutchbat III-veteranen effectief aan te pakken.

De oplossingen dienen recht te doen aan de behoeften van Dutchbat III-veteranen en te passen binnen de beschikbare middelen en mogelijkheden van Defensie. Het onderzoek wordt door een onafhankelijke commissie begeleid.

Het onderzoek is 1 januari 2018 gestart. Van januari tot mei 2018 is een verkenning uitgevoerd die als doel had de verwachtingen van alle relevante partijen inzake het op te zetten onderzoek in kaart te brengen en op elkaar af te stemmen. Vanuit deze verkenning zijn ook aanbevelingen gedaan ten aanzien van de opzet van het onderzoek en de onderzoeksvragen zelf. Deze worden nu meegenomen in het vaststellen van het programma van eisen. Via de onderzoeksagenda worden instituten uitgenodigd in te schrijven op het onderzoek. De volgende fase van het onderzoek start dan in het najaar 2018. Het onderzoek zal in totaal één tot anderhalf jaar duren, maar in de opdracht zal verzocht worden om delen van het onderzoek eerder op te leveren. Naast de begeleidingscommissie zal gebruik worden gemaakt van klankbordgroepen waardoor de Dutchbat III-veteranen nauw bij het onderzoek betrokken zijn.

Reikwijdte

Het zorgstelsel dat ter beschikking staat van de veteraan en zijn relatie is geborgd in de Veteranenwet en het Veteranenbesluit. De Veteranenwet geeft richting aan het veteranenbeleid, in het Veteranenbesluit zijn de zorg- en uitkeringsaspecten nader uitgewerkt. In de afgelopen jaren is de zorg voor veteranen verder ontwikkeld en geoptimaliseerd waardoor het huidige aanbod van zorg en dienstverlening kwalitatief hoog is. Dit heeft een aanzuigende werking die wordt versterkt doordat veteranen elkaar informeren over de kwaliteit van de zorg en de materiële

voorzieningen die zij hebben ontvangen. In het streven naar optimale dienstverlening bestaat er bij de zorg- en dienstverleners een continue behoefte om diensten te verbeteren. Door het ontbreken van duidelijke richtlijnen over de reikwijdte van het beleid ontstaan discussies over de vraag wie nu precies waar recht op heeft en hoe lang. Een van de aanbevelingen die voortkwam uit de evaluatie van het veteranenbeleid in 2016 was dan ook: definieer de grenzen van de specifieke veteranenzorg en organiseer een goede overgang naar de reguliere zorg. Op dit moment wordt gewerkt aan een visie-document op de reikwijdte. Als bijdrage voor het visie-document was het onder andere van belang inzicht te hebben in de uitkomsten van het rapport over de meerkosten in de tweedelijnszorg LZV. Defensie heeft dit rapport inmiddels ontvangen en zal het visie-document deze zomer voltooien. Hiermee is de uitwerking van hoofdaanbeveling 1 van de beleidsevaluatie 2016 nagenoeg afgerond.

Governance

Een van de hoofdaanbevelingen van het evaluatierapport over het veteranenbeleid 2016 betrof het verbeteren van de governance waarbij de uitvoering en financiering eenvoudiger en slagvaardiger worden georganiseerd. Een verbeterde governance moet leiden tot een herkenbare en duidelijke besturingsstructuur die effectiever en efficiënter aansluit op de uitvoering van de Veteranenwet. Hiermee zal de uitwerking van hoofdaanbeveling 6 van de beleidsevaluatie 2016 worden afgerond.

Er is daarom gewerkt aan de contouren van een nieuwe governance; de bestuurlijke organisatie voor de uitvoering van het veteranenbeleid. De organisaties die zijn belast met de uitvoering van het veteranenbeleid, en voor zover deze worden gefinancierd vanuit Defensie, worden betrokken bij de nieuwe inrichting. Er zijn verschillende scenario's onderzocht voor een nieuwe inrichting van de governance: 1) geen verandering; 2) alle taken onderbrengen bij Defensie; 3) verbeteringen van de bestaande situatie; en 4) alle organisaties onderbrengen bij een nieuwe organisatie. Er is gekozen voor een combinatie van de scenario's drie en vier. De nieuwe governance wordt de komende twee jaar nader uitgewerkt. Het streven daarbij is om de uitvoering van alle aspecten op het gebied van erkenning, waardering en zorg zoveel mogelijk te beleggen bij één organisatie. Uiteraard blijven er daarnaast civiele partners bestaan zoals de instellingen binnen het LZV. Defensie streeft ernaar om de governance begin 2021 te hebben aangepast. Met de nieuwe structuur wordt ook invulling gegeven aan de duurzame financiering van het veteranenbeleid, doordat daarmee de geldstromen voor de financiering van het veteranenbeleid vereenvoudigd en inzichtelijker zullen worden. Het gekozen scenario heeft brede steun van de stakeholders en via het Veteranenplatform ook van de veteraan als klant.

Ontwikkelen preventieve medische programma's

Op dit moment werkt Defensie aan de ontwikkeling van verschillende programma's waarmee de veteraan voor, tijdens en na de uitzending verplicht periodiek en preventief gescreend kan worden. Het doel van deze programma's is, naast het in kaart brengen van de zorgbehoefte, ook vroegtijdig uitzendgerelateerde klachten te signaleren en managementinformatie te genereren. Met dergelijke informatie kan immers sneller de benodigde zorg worden geleverd en kunnen trends worden herkend.

Defensie gebruikt tot op heden als instrument om de gezondheid en inzetbaarheid van medewerkers te beschermen en te bevorderen, het zogeheten Preventief Medisch Onderzoek (PMO). Door het optimaliseren van het PMO in de afgelopen jaren is de kennis en expertise over het implementeren van een dergelijk screeningsinstrument binnen Defensie aanwezig. Deze kennis is onmisbaar bij het uitrollen van een verplicht periodiek screeningsprogramma.

Om de prestatie van het screeningsinstrument zo goed mogelijk te maken zal gebruik worden gemaakt van een gevalideerd meetinstrument. De beschikbare meetinstrumenten worden op dit moment in kaart gebracht. Bij de uiteindelijke keuze van het meetinstrument zullen experts worden betrokken.

Er zijn in de afgelopen jaren verschillende (zelf)screeningsinstrumenten op de markt gekomen. Ook deze worden in kaart gebracht. De werkwijze van deze instrumenten varieert. De prestaties van de verschillende screeningsinstrumenten moet worden geëvalueerd en de bruikbaarheid van deze (zelf) screeningsinstrumenten binnen Defensie zal worden onderzocht. Tezamen met de in hoofdstuk 'Bijzondere Zorgplicht' genoemde maatregelen op het gebied van de nazorgvragenlijst en de terugkeergesprekken wordt hiermee gewerkt aan de uitwerking van hoofdaanbeveling 2 van de beleidsevaluatie 2016.

Bestendigen nuldelijnsondersteuning

De NOS van het Veteranenplatform wordt in 2018 samen met het VP en het Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg (vfonds) geëvalueerd. In deze evaluatie wordt de opzet en de werking van de NOS beoordeeld. Daarnaast moet worden vastgesteld op welke wijze de NOS ook na 2018 kan worden gecontinueerd. Een belangrijke randvoorwaarde hiervoor is een structurele financieringsvorm. Samenwerking met het Collegiaal Netwerk Defensie (CND), bijvoorbeeld op het gebied van opleidingen, behoort tot de mogelijkheden die moeten worden gezien voor een duurzame NOS.

ISAF-veteranen

Zoals toegezegd tijdens het notaoverleg 2016, wordt in deze Veteranennota apart stilgestaan bij ISAF-veteranen. Het betreft een groep van ruim 26.000 (oud) militairen, die zijn uitgezonden onder vaak zware omstandigheden. In 2005 is het Onderzoekscentrum van de Militaire Geestelijke Gezondheidszorg, in samenwerking met het Universitair Medisch Centrum Utrecht, begonnen met een tien jaar longitudinaal onderzoek bij een groep van ruim 1.000 Nederlandse militairen naar gezondheidsklachten na uitzending naar Afghanistan (ISAF). Dit onderzoek, genaamd PRISMO, is gericht op het vergroten van kennis over het voorkomen van aan uitzending gerelateerde gezondheidsklachten (in het bijzonder de PTSS) en de medische en biologische factoren die deze kunnen helpen begrijpen en verklaren. Op dit moment worden bij de deelnemers psychiatrische interviews afgenomen voor de meting tien jaar na uitzending.

Daarnaast is besloten om alle ISAF-veteranen, zowel post-actief als in werkelijke dienst, na de zomer van 2018 aan te schrijven om hen enerzijds uit te nodigen voor een onderzoek naar hun welzijn en anderzijds te wijzen op de signalen van psychische problemen en de wijze waarop zij zorg kunnen ontvangen. Defensie is bezig met de voorbereidingen voor dit onderzoek. Op basis van de uitkomsten van het onderzoek zal begin 2019 bevestigd worden of en zo ja welke aanvullende acties noodzakelijk zijn. Om de validiteit van het onderzoek te borgen is ervoor gekozen het onderzoek te beperken tot ISAF-veteranen. Mocht het onderzoek indicaties opleveren die ook relevant kunnen zijn voor andere groepen veteranen dan zal Defensie daarnaar handelen. De informatievoorziening aan alle ruim 26.000 ISAF-veteranen is een aanvulling op het reguliere nazorgtraject.

Toezicht en advies

In de Veteranenwet is het toezicht op (delen van) de uitvoering van het veteranen-beleid geregeld. Het toezicht is belegd bij drie partijen.

De Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht in zijn rol als Inspecteur der veteranen

De Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht (IGK) is ook Inspecteur der veteranen. Hij adviseert de minister over veteranenaangelegenheden. Daarnaast kunnen veteranen de inspecteur vragen te bemiddelen bij geschillen die verband houden met Defensie. Vanuit zijn rol als Inspecteur der veteranen let de IGK vooral op de (na)zorg en de maatschappelijke erkenning en waardering van veteranen en hun thuisfront en nabestaanden. De IGK is hiertoe zoveel mogelijk zichtbaar aanwezig

bij veteranenactiviteiten. In het jaarverslag van de IGK over 2017, dat 17 mei jl. aan de Tweede Kamer is gestuurd, staat een overzicht van deze activiteiten. In dit jaarverslag uit de IGK zijn zorgen over het welzijn van ISAF-veteranen. Dit onderwerp is ook door Defensie onderkend en, zoals beschreven in het vorige hoofdstuk, start Defensie dit voorjaar een onderzoek.

In 2017 heeft de IGK extra aandacht besteed aan de erkenning en waardering van Ambonese KNIL-veteranen. Op 21 november 2017 heeft de IGK een aantal van die veteranen, samen met begeleiders en nabestaanden van reeds overleden veteranen, ontvangen op de Zwaluwenberg en hen bedankt voor hun inzet in het belang van Nederland.

De Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek

De Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek (RZO) heeft een toezichtstaak op het civiel-militaire zorgsysteem voor veteranen en bevordert de samenwerking tussen alle in het LZV betrokken partijen. De RZO adviseert ter zake de LZV en Defensie. Daarnaast adviseert de RZO Defensie over wetenschappelijk onderzoek op het gebied van aandoeningen gerelateerd aan uitzendingen. De Raad wordt daarbij ondersteund door de Programma Advies Commissie Onderzoek (PACO). Het verslag van de werkzaamheden over de periode juli 2015 – juli 2017 is in april jl.

aan de Tweede Kamer gestuurd. Dit verslag biedt een uitgebreid overzicht van de werkzaamheden van de RZO gedurende deze periode.

Sinds publicatie van de Veteranennota 2016 heeft de RZO Defensie geadviseerd over secundaire ziekte winst en secundaire victimisatie (advies nr. 24). Dit advies wordt momenteel behandeld in het zorgoverleg Defensie waar met de specialisten in het behandel- en keuringstraject van militairen wordt nagegaan wat er kan worden verbeterd om secundaire victimisatie te voorkomen. Het onderwerp van secundaire ziekte winst wordt onder andere meegenomen bij de verbeteringen van de materiële zorg, waarbij de focus moet liggen op herstel en participatie in de maatschappij. Ook is de RZO in 2017-2018 nauw betrokken geweest bij de nadere uitwerking van adviezen op het gebied van onderzoek, zoals de onderzoeken naar de zorgbehoeften van vrouwelijke veteranen (advies nr. 19) en de zorgbehoeften van Dutchbat III (advies nr. 21). Zie het hoofdstuk 'Onderzoeken' voor nadere details. Voorts is met de RZO van gedachten gewisseld over strategische communicatie en samenwerking met andere geüniformeerde beroepsgroepen.

De Nationale Ombudsman in zijn rol als Veteranenombudsman

Met de Veteranenwet heeft de Nationale Ombudsman tevens een rol als ombudsman van de veteranen. In die rol behandelt hij klachten van veteranen over overheidsinstanties en over niet-overheidsinstanties die een taak uitvoeren op het gebied van veteranen. Daarnaast onderzoekt hij of er structurele knelpunten zijn. Het jaarverslag over 2017 (maart 2018) biedt een uitgebreid overzicht van de werkzaamheden in het afgelopen jaar van de Nationale Ombudsman waaronder

zijn werkzaamheden als Veteranenombudsman. In 2017 hebben, van de 111.700 veteranen, 152 veteranen of relaties van veteranen de Veteranenombudsman benaderd. Het merendeel van de klachten betreft de inkomensvoorziening. Naast klachten over Defensie en het ABP (als uitvoeringsorganisatie voor materiële voorzieningen) wordt geklaagd over gemeenten, uitkeringsinstanties en andere ministeries. De in het jaarverslag genoemde adviezen van de Ombudsman heeft Defensie al eerder ontvangen, zoals die over het klachtenafhandelingsproces.

Dit proces is inmiddels aangepast. Bij de verkenning over de positie van ex-partners is Defensie nauw betrokken geweest en het advies van de Ombudsman sluit aan bij het gevoerde beleid op dit gebied.

De Veteranenombudsman vraagt in zijn jaarverslag verder aandacht voor een structurele financiering door de rijksoverheid van veteranenontmoetingscentra. Defensie heeft geen signalen ontvangen dat er zonder deze steun centra zouden verdwijnen en vindt het belangrijk dat deze centra lokaal/regionaal worden gesteund en gefinancierd. Dit toont namelijk juist de (lokale) maatschappelijke erkenning en waardering voor veteranen. Het bijspringen vanuit de rijksoverheid, of zelfs het volledig overnemen van de financiering, maakt dat de lokale betrokkenheid, van bijvoorbeeld gemeenten en lokale middenstand, vermindert of mogelijk zelfs verdwijnt. Er rest dan nog uitsluitend geformaliseerde centrale erkenning en waardering.

In april 2018 heeft Defensie, op verzoek van de Veteranenombudsman, besloten om het budget dat hij van Defensie ontvangt voor zijn taken als Veteranenombudsman met 33% te verhogen naar structureel 400.000 euro per jaar.

Onderzoek

Defensie wil de kennisontwikkeling over de gezondheid en het welzijn van veteranen verder bevorderen. Een instrument hiervoor is de 'Onderzoeksagenda Veteranenzorg'. De onderzoeksagenda bestaat uit een beschrijving van het onderzoeksperspectief op de middellange termijn met onderzoeksvragen die Defensie de komende jaren beantwoord wil hebben.

Onderzoek uitgevoerd door de onderzoeksgroep MGGZ

De onderzoeksgroep Militaire Geestelijke Gezondheidszorg (MGGZ) voert wetenschappelijk onderzoek uit met als doel te komen tot aanbevelingen voor diagnostiek, behandeling en preventie van stress- en traumagerelateerde klachten en aandoeningen bij Nederlandse militairen en veteranen. In 2017 zijn de volgende onderzoeken voortgezet:

Prospectie in stress gerelateerd militair onderzoek (PRISMO)

PRISMO is een langlopend cohortonderzoek bij een groep van 1.000 militairen naar gezondheidsklachten na uitzending naar Afghanistan (ISAF). Momenteel worden bij de deelnemers psychiatrische interviews afgenomen voor de 10-jaars meting.

Militaire Agressie Regulatie Studie (MARS)

De MARS-studie heeft als doel om meer inzicht te verkrijgen in de neurobiologische en psychologische achtergrond van agressieregulatieproblematiek. Voor het onderzoek zijn vijftig veteranen met deze problematiek en vijftig zonder klachten geworven. In 2017 heeft dit geleid tot een promotie naar de neurobiologie van agressie, die wijst op verhoogde aandacht voor potentiële dreiging en verhoogde waakzaamheid bij militairen met klachten.

Biologische Effecten van Traumatische Ervaringen (BETER)

Onderzoek toont aan dat de hersenen van veteranen met PTSS anders werken dan die van veteranen zonder PTSS en heeft laten zien dat er neurobiologische kenmerken aanwezig zijn die voorspellend zijn voor de behandelrespons. Op dit moment is men bezig om op basis van het hersenonderzoek te komen tot een model dat kan voorspellen wie wel of niet reageert op behandeling.

'Critical investigation of the mechanisms at work in EMDR'

Bij dit onderzoek wordt nagegaan of het uitvoeren van een belastende taak tijdens het ophalen van een aversieve herinnering leidt tot (1) een verandering in de betekenis van de herinnering of tot (2) een permanent verlies van details van de herinnering, en (3) het verlies van nuttige details. Het is de verwachting dat de bevindingen van dit onderzoek eind 2018 bekend zijn.

Onderzoek gericht op de verbetering van de kwaliteit van zorg binnen het LZV

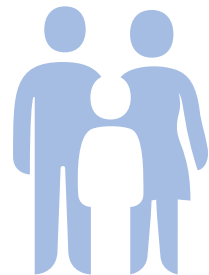
Deze onderzoeken worden met name uitgevoerd door LZV-instellingen. De volgende onderzoeken zijn gestart:

Families in the Frontline

Dit onderzoek gaat over de meerwaarde van gezinsinterventieprogramma's voor veteranen met PTSS en hun gezin. Het onderzoek heeft een looptijd van enkele jaren en is in 2017 gestart.

Prognostiek in de behandelevaluatie van het LZV (Probel)

Dit onderzoek probeert inzicht te geven in de factoren die bijdragen aan een succesvol behandelverloop bij veteranen met PTSS. Het onderzoek is meerjarig en is in 2018 gestart.

Duurzaam Beter

Het onderzoek Duurzaam Beter heeft als doel het verkrijgen van inzicht in de factoren die leiden tot het uitblijven van het herstel van veteranen en het zichtbaar maken van de blinde vlekken in de zorg(behoefte) van deze groep veteranen. Dit meerjarige onderzoek is in 2018 gestart.

Onderzoek uitgevoerd door het Veteraneninstituut

Het Kennis- en Onderzoekscentrum (KOC) van het Veteraneninstituut voert onderzoek uit onder veteranen en hun relaties. Dit betreft bijvoorbeeld het tweejaarlijkse onderzoek 'Kerngegevens Veteranen' waarin onder meer wordt onderzocht in welke mate veteranen zich gewaardeerd voelen en hoe zij zelf oordelen over de belangrijkste onderdelen van het veteranenbeleid. Daarnaast worden andere onderzoeken uitgevoerd, zoals het onderzoek 'gezondheid en welzijn van veteranen vanuit een levensloopperspectief', het promotieonderzoek naar de vorming en bevestiging van groepsidentiteit onder (jonge) veteranen en, samen met het Nederlands Instituut Militaire Historie (NIMH), onderzoek naar de ervaringen tijdens en na de vredesmissie in Cambodja (1992-1993).

Onderzoek in relatie tot de leerstoel Universitair Medisch Centrum Leiden

Vanuit de leerstoel aan het Universitair Medisch Centrum Leiden worden enkele onderzoekstrajecten begeleid. Zo wordt binnen de militaire farmacie onderzoek gedaan naar trends in voorschrijfgedrag en medicatieconsumptie. Daarnaast wordt de nazorgvragenlijst onderzocht om trends in het gebruik ervan te identificeren. Ook is in 2017 een promotieonderzoek gestart genaamd V-PWR (Veteranen PTSD Workingdog Research) naar de effectiviteit van de inzet van hulphonden bij veteranen met chronische PTSS. Tot slot wordt er vanuit de leerstoel onderzoek in samenwerking met stichting Arq en Centrum '45 uitgevoerd. Hierbij zijn twee onderzoeksrichtingen te onderkennen, namelijk 'screening en diagnostiek' en 'complex trauma'. De onderzoeksrichting 'farmacotherapie' wordt momenteel opgericht.

Dekolonisatie, geweld en oorlog in Indonesië, 1945-1950

In september 2017 vond de kick-off plaats van het onderzoek naar de dekolonisatieperiode tussen 1945 en 1950. Het kabinet steunt dit vervolgonderzoek naar de naoorlogse dekolonisatieperiode in voormalig Nederlands-Indië en de context waarin destijds geweldsconflicten plaatsvonden. Het onderzoek richt zich niet alleen op het militaire, maar ook op het politieke, bestuurlijke en justitiële optreden van 1945 tot 1950. Drie

Nederlandse onderzoeksinstituten voeren het onderzoek uit: het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), Het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV), en het Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies (NIOD). Het onderzoek is over vier jaar klaar. Het kabinet verleent een financiële bijdrage van ruim 4 miljoen euro aan het onderzoek.

Vrouwelijke veteranen

Met advies nr. 19 heeft de Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek (RZO) aanbevolen een onderzoek uit te voeren naar de zorgbehoeften van vrouwelijke veteranen, omdat de bestaande zorg mogelijk niet aansluit bij die behoeften. Uit een verkennend onderzoek is gebleken dat de zorgbehoeften tussen mannelijke en vrouwelijke veteranen op de meeste thema's niet nadrukkelijk van elkaar verschillen, maar dat vrouwelijke veteranen soms minder steun uit hun omgeving ervaren.

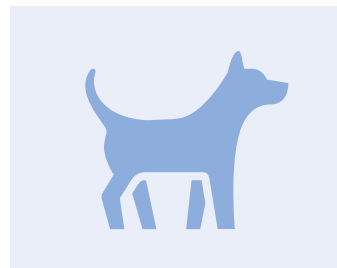

Na overleg met diverse specialisten over een vervolgonderzoek is besloten de Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie (NLDA) een onderzoeksvoorstel en -opzet te laten schrijven en het onderzoek met ingang van 2019 op te starten. Het onderzoek beslaat meerdere

jaren en richt zich in de eerste plaats op mogelijke specifieke (zorg-) behoeften van vrouwelijke militairen rondom uitzendingen. Mannelijke militairen worden als referentiegroep bij het onderzoek betrokken.

Onderzoek hulphonden

Het Koninklijk Nederlands Geleidehonden Fonds (KNGF) heeft gedurende enkele jaren onderzoek uitgevoerd naar de effecten van de inzet van hulphonden op de gezondheid en het welzijn (kwaliteit van leven) van veteranen en andere oud-geüniformeerden met PTSS. Defensie heeft in 2015 eenmalig financiële ondersteuning verleend ten behoeve van de stimulering en ondersteuning van dergelijk onderzoek en de hiervoor benodigde training van de honden. Het eindrapport van het onderzoek is voorzien voor medio 2018.

Voortgang aanbevelingen evaluatie veteranenbeleid 2016

Hoofdaanbevelingen beleidsevaluatie	Beoogd gereed (cfm PvA)	Voortgang	Naar verwachting gereed
1 Definieer de grenzen van de specifieke veteranenzorg en organiseer een goede overgang naar de reguliere zorg.	juni 2019	Visie-document over reikwijdte nagenoeg gereed.	augustus 2018
2 Ontwikkel nieuwe (preventieve) pro-gramma's voor, tijdens en na de missie, die beter aansluiten bij het operationele tempo van Defensie. Sluit met de veteranenzorg aan bij de ontwikkeling binnen (en buiten) Defensie gericht op de duurzame inzetbaarheid van mensen.	juni 2019	Verschillende programma's voor periodieke en preventieve screening in ontwikkeling. ICT aangepast ter voorbereiding.	juni 2019
3 Speel in op de behoeften van thuisfront, maar stel bij zorg de veteraan centraal.	juni 2020	Defensie heeft een onderzoek uitgevoerd, de aanbevelingen worden geïmplementeerd.	medio 2019
4 Beschouw de keten van het Veteranenloket, inclusief het gespecialiseerd maatschappelijk werk, op verbetermogelijkheden in het proces.	juni 2018	Beschouwing op verbeteringen uitgevoerd, implementatie loopt.	Afgerond (december 2017)
5 Onderstreep de verantwoordelijkheid die de veteraan zelf heeft bij zijn herstel en maak naast de specifieke veteranenzorg maximaal gebruik van de mogelijkheden die er zijn in de (civiele) samenleving.	juni 2019	Verschillende initiatieven (zoals Veteranenportaal, meetinstrument tevredenheid, Veteranenforum) zijn ontwikkeld.	juni 2019
6 Verbeter de governance waarbij de uitvoering en financiering eenvoudiger en slagvaardiger worden georganiseerd.	juni 2021	Contouren gereed, transitie start najaar 2018.	januari 2021
7 Verbeter de financiële duurzaamheid van de veteranenzorg en kom tot een vereenvoudiging van de financieringsstructuur.	juni 2021; duurzame financiering LZV juni 2019	De duurzame financiering LZV is toekomstbestendig gemaakt. Verder gekoppeld aan governance.	januari 2021 (LZV afgerond)
8 Moderniseer het stelsel van uitkeringen en compensaties (inclusief de bijbehorende keuringen) zodat dit de gewonde veteraan beter ondersteunt bij re-integratie en (maatschappelijke) participatie.	juni 2021	Studie afgerond, aanbevelingen worden nader uitgewerkt in overleg met uitvoeringspartners.	juni 2021

